

ATATÜRK'ÜN VASIYETNAMESİNİN HUKUKİ MUHTEVASI VE
6195 NUMARALI KANUN MUVACEHESİNDEKİ DURUMU (1)

Yazan : Prof. Dr. Kemal Tahir GÜRSOY

I — Yapacağımız tahlil ve tekiklerin anlaşılması bakımından faydalı olan bir prensibi hatırlatmayı lüzumlu görüyorum. Bu da yapılmış olan ölüme bağlı bir tasarrufun nasıl tefsir edileceği prensibidir. Bir muris, tasarrufunu yaparken, ben kanunun tespit etmiş olduğu şu veya bu nevden bir tasarrufta bulunuyorum, demez. Medenî kanun tarafından derpiş edilmiş bulunan tasarruf neveleri ve bunların arzettiği hukukî hususiyetler, ancak, hukukçularca malûmdur. Muris, bir vasiyetname yaparken bunun hukukî mâna ve mevkiini düşünmeden hareket eder ve arzularını olduğu gibi izhar eder. İzhar edilmiş olan bu arzuları kıymetlendirmek, ihtilâf halinde, hâdiseyi tetkik edecek olan hâkime aittir. Hâkim ise, bu vazifeyi yaparken, murisin kullanmış olduğu tâbir ve lâfızlarla bağlı kalmaksızın, onun, hakikî iradesini arar. Muris, vasiyet tâbiri yerine hibe, mirasçı tâbiri yerine vasiyet tâbirlerini ve hattâ hukukî bir terim olmıyan bir kelimeyi istimâl eder. İşte hâkim bu kelimelerle bağlı kalmaksızın onun hakikî iradesine göre hüküm verir. Meselâ, vasiyetnamede kullanılan bir şart tâbirinden icabında mükellefiyet veya

(1) Ammann, F. ; Treuhand 1946 - Ansay, S. Şakir : İcra ve İflâs Usulleri - Benziger, R : Das Vermächtnis 1917 - Dernburg : Pendekte Bd.III. 1903- Egger, A : Das Personenrecht 1930 - Enneccerus-Kipp : Erbrecht Bd. V. 1930- Escher, A: Das Erbrecht 1937 - Gürsoy, Kemal T. ; Ölüme bağlı tasarruflarda şart ve mükellefiyetler ; Ank. Huk. Fa. Mec. C. X., s, 457 - 541 ; C.XI, s, 371-477; Gürsoy, Kemal T. ; Türk Medenî Kanununa göre Mal vasiyeti. 1955, Ankara, Herzer, B. Erbrechtliche Auflagen und Bedingungen 1941 - Hirz, A.: Das Vermaechtnis 1937 - Jaeger-Deniker : Schuldbetreibung 1945- Jaeger : Schuldbetreibung 1911- Kraysenbuhl : Etude sur le Legs 1916- Kipp, Teodor: Das römische Recht (Das gesamte Deutsche Recht 1930) - Savigny ; system des heutigen römischen Rechtes Bd. III. 1840 ; Echreiber A. Die Recht. Stellung des Willensvollsteckers 1928- Schultze, A. : Treuhänder im geltenden bürgerlichen Recht (Jhaerings Jahrbuch 1901) No : 43- Sohm- Mitteis : Institutionen 1949- Stifel: Die Privatrechtliche Anlage 1933- Staudinger : Allgemeiner Teil 1936- Tuor, P. : Das Erbrecht Bd. I. 1952- Windscheid : Pandekten Bd. 3. 1874.

kayıt mânasını anlar. Atatürk'ün vasiyetnamesinin tahlilinde bu prensipler daima gözönünde bulundurulmalıdır. Yani Atatürk'ün yalnız yazdığını değil, yazmak veya ifade eylemek istediği fikri araştırmak lâzımdır.

II — Vasiyetname muhtevasının tahlili : metin şundan ibarettir :

“ 1. Mâlik olduğum bütün nükut ve hisse senetleriyle Çankaya'daki menkul ve gayri menkul emvalimi C. H. P. ye vasiyet ediyorum. 2. Her seneki nemadan bana nisbetleri şerefi mahfuz kaldıkça yaşadıkları müddetçe Makbule'ye ayda 1000, Afet'e 800, Sabiha Gökçen'e 600, Ülkü'ye 200 lira, Rukiye ve Nibile'ye şimdiki halde 100 er lira verilecektir. 3. Sabiha Gökçen'e bir ev anabilecek para verilecektir. 4. Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev emrinde kalacaktır. 5. İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmâl için muhtaç oldukları yardım yapılacaktır. 6. Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir. ”

Bu muhtevaya göre vasiyetname lehdarlarının hukukî durumlarını arayalım :

1. Halk Partisine yapılan tasarrufun mahiyeti :

Bunu birinci fıkra göstermektedir. “ Mâlik olduğum bütün nükut ve hisse senetleriyle Çankaya'daki menkul ve gayri menkul emvalimi C. H. P. ye aşağıdaki şartlarla *terk ve vasiyet* ediyorum ” :

A. Partiye terekenin tamamı veya bir kesri (MK. 463) tevcih edilmiş olmadıgından, parti, mansup bir mirasçı durumunda değildir. Çünkü tasarruf haricinde kalmış mallar da olabilir.

B. Buna mukabil C. H. P. ye yapılan tevcih “ bir mal vasiyeti ” dir. “ terk ve vasiyet ediyorum ”, tâbiri, bunu sarîh olarak göstermektedir. Birbirini teyid eder mahiyette bulunan bu iki kelimenin, Atatürk tarafından, vasiyetnamede, başka bir mânada kullanılmış olduğunu gösteren en küçük bir emare de mevcut değildir. O halde, parti, bir vasiyet müsalehidir.

a. Ortada bir mal vasiyeti de olsa bunun nevi nedir ? Bir mülkiyet hakkı temin eden bir vasiyet mi, yoksa çıplak mülkiyet tevcihini tazammun eden bir vasiyet midir ? Zira 2 ilâ 6 numara tahtında

(2) Tuor Commentar 1953, s. 201 N 15, Escher, Bd. I. s. 91 N 14, Hirtz s. 83, BGE. 47.II.529, 56.II.109.

zikredilen kimselere verilecek kıymetlerle, tevcih edilen malın geliri, tamamen massolunmaktadır. Bu tasarruf neticesinde nema olarak Halk Partisinin eline hiç bir şey geçmemektedir. Atatürk, bu malların çıplak mülkiyetini partiye, intifa hakkını da mezkûr kimselere terk ediyorum, deseydi, durum zahiri bakımdan, hemen hemen aynı olurdu. Acaba Atatürk, bu vasiyetiyle parti dışındaki kimselere bir *intifa hakkı* mı tevcih etmiştir ? Sorusu haklı olarak sorulabilir. Bu kimselere yapılan tevcihin bir intifa hakkı veya bir irat vasiyeti olmasının büyük bir ehemmiyeti vardır. Eğer, intifa hakkı mevzuubahis ise, intifa hakkı sahiplerinin hakları aynı bir hak olacak, bu yüzden diğer aynı haklarda olduğu gibi, bu hak o kimselerin mameleklerinde bir aynı hak olarak ve üçüncü şahıslara karşı kabili dermeyeran olacaktır. Ve netice olarak da, musalehlerin alacaklıları tarafından haciz edilebilecek². Buna mukabil, Parti bu durum karşısında bir kuru mülkiyet mâliki olacak ve bu malların intifa hakkı, Partinin mameleki dışında kalacaktır. Bunun neticesi olarak da bu hak Partinin alacaklıları tarafından haciz edilemeyecektir.

b. Fikrimizce burada bir intifa hakkının tevcihi mevzuubahis değildir. Aklımıza intifa hakkını getiren şey, tevcih edilen malların gelirinin tamamının muayyen kimselere tahsis olunması keyfiyetidir. Bunun haricinde hiç bir kayıt, ortada bir intifa hakkının tevcih edilmiş olduğunu ifham eder mahiyette değildir. Bir muris, bir mal musaleyhine, ikinci dereceden vasiyetler ve mükellefiyetler tahmil (MK 464 II) edebilir³. Musaleyh kendisine verilen kıymetlerden fazla bir külfet altına giriyorsa, vasiyeti red veya tahmil olunan ikinci derecedeki vasiyet ve mükellefiyetlerin tenkisini isteyebilir (MK 505)⁴. Vasiyet olunan malın kıymetine yakın ve hattâ onu aşan yüklerle mahmul bulunması, ortada bir mal vasiyetinin mevcut olmasına mani değildir. Kaldı ki, hâdisemizde Halk Partisine tahmil olunan külfetler, ona tevcih olunan malların gelirleriyle alâkalı, bazıları muayyen, bazıları da mütehavvil miktarlar halindedir. Partinin, terekenin açılması esnasında, bu vasiyeti reddetmesi de mümkündür. Bu halde dahi, diğer lehdarların vasiyet hükmünden istifadeleri tabiidir. Parti, vasiyetnamede mevzuubahis kimselerin tamamıyla ortadan çekilmesi halinde, emvalin tam mülkiyetine sahip olabilecektir. Hükmi bir şahıs olduğuna göre, bu ihtimal gayri varit sayılmaz. Bundan başka, bu kadar büyük bir servetin mâliki gözükmek onun malî durumunu kuvvetlendirir. Bu izah edilen hususların hepsi, parti için birer menfaattir. Bu menfaatler kendisinin bir vasiyet musaleyhi olması

(3) S. Ş. Ansay, İcra ve İflâs Usulleri 1948. s. 64 BGE. 66.III.65.

(4) Tuor Art 484 N 11, Escher Art 484 N 6.

için kâfi sebeplerdir⁵. Netice olarak diyebiliriz ki vasiyet edilen malların, menafiinin tamamının başkalarına verilmesi, ortada bir intifa hakkının mevcudiyeti mânasına gelmez⁶. Bir intifa hakkının mevcudiyetini kabul, Atatürk'ün, çok muhtemel olarak, iradesine de uygun değildir. Zira, hakiki şahıslar lehine yapılan intifa hakları vefatla (MK. 721) sona erer. Hükmi şahıslar lehine yapılan intifa hakları da, azamî, 100 sene devam edebilir (MK. 721. II). Acaba, Atatürk, bu kadar kısa bir müddet için mi bir tasarrufta bulundu ? Vasiyetnamenin hiç bir yerinde, alâkalı kimselerin topuna birden bir intifa hakkını tevcihini gösterir bir işaret yoktur. Bu kimselerin her biri, birbirlerine yabancıdır. Onların karşısında borçlu, sadece Halk Partisidir. Kaldı ki, lehdarlardan Kurumlar haricinde olanlara yapılan tevcihler muayyen şeylerden ibarettir (İrat, süknâ hakkı veya muayyen bir şeyi tedarik etme vasiyeti). Olsa olsa, intifa hakkı sahipleri, mezkûr Kurumlar olacaktır ki, bunlara da, böyle şâmil bir hak verildiğini gösterir ufak bir emare de mevcut değildir. Bilâkis, altıncı maddede " mütebaki miktar... tahsis edilecektir " ibaresiyle muhtevası mütehavvil olan bir mal vasiyeti yapıldığını gösterir mahiyettedir.

2. Diğer lehdarların durumları : Fikrimize göre bunlardan 5 ve 6 ncı maddede adları geçen kimselerin haklarının mahiyetiyle bunların dışında kalanların haklarının mahiyetini birbirinden tefrik etmek lâzımdır.

A) 2, 3, 4 üncü maddelerdeki kimseler ikinci dereceden musalehtirler ; vasiyet borçlusu partidir. Bunların bir kısmı irad alacaklısıdır (MK 542. I)⁷. Bunların hakları hakkında borçlar kanununun umumi hükümleri tatbik olunur^{8 - 9}. Bu kimselerin durumları borçlu olan partinin diğer alacaklılarının durumlarının aynıdır. Partinin tasfiyesi halinde, bunlar, haklarını diğer alacaklılar gibi garameye iştirâk suretiyle alırlar Bayan S. ve M. ye, 3 ve 4 üncü maddeler mucibince, temini istenilen menfaatler de bidayette bu karakteri haiz olduğuhalde, şimdiye kadar bu hususların yerine getirilmiş olması, pek muhtemel olduğu için,

(5) Tuor Art 525 N 9/10, Escher Art 525. N 7, Krayenbühl s. 322, Hirtz s. 76; Mal vasiyeti hakkındaki etüdümüz. S. Ş. 9. II. s. 134.

(6) Hirtz 117, Benziger 89 ; Mal vasiyeti hakkındaki etüdümüz. Ş. 2. III. 2. s. 15.

(7) Hirtz 118, Benziger 96, Mal vasiyeti hakkındaki etüdümüz. s. 160.

(8) Hirtz 119, Benziger 97.

(9) Escher Art 562 N 1, Tuor 562 N 2, Benziger s. 42, Krayenbühl 228, Benziger s. 63; Mal vasiyeti hakkındaki etüdümüz. § 6. s. 63.

bunların hakları aynı bir hakka (mülkiyet ve süknâ hakkı) inkılâp etmiş olacaklardır. Bu kimselerin bankadaki mevduat ve esham üzerinde hiç bir mülkiyet hakkı yoktur. Malik Halk Partisidir.

B) 5 inci maddede “ İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmâl için muhtaç oldukları yardım yapılacaktır. ” Bu şartın şimdiye kadar yerine getirilmiş olması itibariyle üzerinde münahaşa zait olacaktır. Yalnız şurasına işaret koyalım ki, burada mezkûr kişiler lehine vazedilmiş 2 nci dereceden bir vasiyet değil, onların istifade edebileceği ve Medenî Kanununun 462 nci maddesinde mevzu bahis bir “ mükellefiyet ” müessesesi mevcuttur¹⁰. Bundan sonra Dil ve Tarih Kurumları hakları üzerinde söyleyeceğimiz sözler aynen bu husus hakkında da muteberdir.

C) Dil ve Tarih Kurumlarına gelince :

Burada da enteresan bir müessese vardır. Bu Kurumlar bir mal vasiyetinin musaleyhi değildirlere. Bu Kurumlar, Medenî Kanununun 462 nci maddesinde mevzu bahis mânada bir “mükellefiyet” müessesesinin müstefidirlere.

Bundan sonraki izahlarımız için ehemmiyetli olması itibariyle, ölümüne bağılı tasarruflara vazedilen mükellefiyetler üzerinde durmak ihtiyacını hissediyorum. Medenî Kanunumuzun 79 ve 462, Borçlar Kanunumuzun da 240 nci maddelerinde “ mükellefiyetten ” bahs olunmaktadır. Acaba bu müessesenin mânası nedir ? Kanunun hiç bir yerinde bu müessesenin mânası açıklanmış ve hakkında bir târif verilmiş değildir. Vazii kanun, bunu yaparken bu vazifeyi doktrine ve içtihatlara bırakmak istemiştir. O halde bu müessese hakkındaki doktrin ve içtihatların görüşü bizim için ilzam edici olacaktır.

İlmi içtihatlara ve müessesenin tâ Roma hukukundan bu yana gösterilmiş olduğu tekâmül seyrine göre, mükellefiyet, “ bir gaye hükmü ” dür¹¹. Muris veya vahip, bir başkasına bir kıymeti verirken, bu kıymeti alana, bazı yükler tahmil eder. Meselâ, vafatından sonra şu veya bu işlerin yapılmasını veya yapılmamasını, ezcümle, her sene Hukuk Fakültesinden birinci derecede mezun olacak bir öğrencinin bir ecnebi memlekette tahsilini ikmâl etmesini veya her sene Ramazan ayında

(10) BGE. 66. III. 66.

(11) Escher Art 482 N 13, 16, Tuor 482 N 6, Enneccersu-Kipp V. 405, Herzer 36, Stifel 125, BGE. 66.III.66, 76.II.207; şart ve mükellefiyet, hakkındaki etüdümüze bakınız. Ank. Huk. Fa. Mec. C. X. s. 457.

100 fakire elbise verilmesini veya doğmuş olduğu köy çocuklarını tedavi ettirilmesini emredebilir. Muris, yapmış olduğu tasarrufa koymuş olduğu bir kayıtla muayyen bir kimseye mameleki bir menfaat temini fikriyle değil, arzu etmiş olduğu bir gayenin tahakkuk etmesi fikriyle hareket etmiştir. Bu gayenin takip olunmasından maddeden faydalananlar olabilir. Fakat murisi böyle bir tasarruf yapmağa sevkeden âmil bu değildir. Eğer muris vefatında kendisine bir mezar yaptırılması mükellefiyetini vaz etmiş ise, bundan maksadı, mezarın inşa edecek olan mezarcıya para kazandırmak değildir. Öğrenciler, fakirler ve çocuklar lehine yukarıda söylediğimiz şekilde konmuş olan kayıtlarla muris insani, ilmi, milli gayeler takip eder. Böyle bir mükellefiyetten istifade eden kimseler, teknik mânada alacaklı değildirler. İşte bundan dolayıdır ki, Roma hukukunda izah eylediğimiz mânadaki bir tasarruf hükmüne “ modus ” derlerdi¹². Tarz mânasına gelen bu tâbir pandekt hukukunda da yerleşti¹³. Müessesenin bünyesine uygun bir isim bulmak kaygusuyla sonraları bu müesseseye Zweckbestimmung, Endzweck veya Verendunksbestimmung (gaye hükmü, nihai gaye sarfiyat hükmü) adları verildi¹⁴ Hattâ Avusturya Medenî Kanunu vekâlet mânasına gelen Auftrag adı altında bu müesseseyi hükme bağladı. Fransız Medenî Kanununda bu müessese şart mânasına gelen condition tâbiriyle karıştırıldı. Nihayet tekâmül bu müesseseye “ Auflage = Charges ” adını verdi. (İsviçre Medenî Kanunu madde 482, Alman Medenî Kanunu 1940) Medenî Kanunumuzun 462, Borçlar Kanunumuzun da 240 ncı maddelerinde bu tâbir “ mükellefiyet ” kelimesiyle ifade olunduğu halde Medenî Kanununun 79/3 üncü maddesine vezaif tâbiriyle ifade olunmuştur. Fakat bu tâbirlerin hiç birisi müessesenin hakiki karakterini izah eder mahiyette değildir. İsviçre Medenî Kanunu şarihlerinden Escher mükellefiyeti şöyle tarif etmektedir : “ Mükellefiyet öyle ölüme bağlı bir tasarruftur ki bununla bir kimseye muayyen bir gaye için bir şey yapma veya yapmama vazifeleri tahmil olunur. Bununla beraber bundan istifade edene bir alacak hakkı doğmaz¹⁷ ”.

İşte fikrimize göre, Atatürk'ün vasiyetnamesinde Dil ve Tarih Ku-

(12) Sohm- Mitteis ++3.III. s. 235, Teodor Kipp s. 199.

(13) Windscheid + 556X, Bd. III. s. 74, Savigny Bd. III. 227, Dernburg Bd. 3. s. 158.

(14) Stifel 33, Herzer s. 9.

(15) Avusturya Medenî Kanununun 8. Mad. 709-712.

(16) Fransız Medenî Kanunu Mad. 953-954.

(17) Escher Art 482 N 13, Tuor Art 482 N 6; Şart ve mükellefiyet hakkındaki etüdümüz. § 5. s. 510.

rumları lehine kurulmuş olan hüküm “ bir gaye hükmü ” bir “ mükellefiyettir ” (Medenî Kanun madde 462) Atatürk tasarruflarıyla milli, ilmi bir gaye takip etmiş Türk Tarihi ve Dili hakkındaki araştırmalara devam olunmasını arzu etmiştir. Böylelikle hayatını vakfettiği memleketine ve memleketinin kültürüne vefatından sonra da malını vakfetmiştir. Bunu da o zaman en çok itimat ettiği C. H. P. sini araya koymak suretiyle yapmıştır. Onun maksadı hattı-zatında partiye mameleki bir menfaat temini, değildir. Partinin buradaki durumu tamamiyle Alman hukuk teriminde “ Trenhänder ” tâbiriyle ifade edilen bir “ mutemet ” durumudur. Atatürk Partiye değil bir gayeye mal tevcih etmiştir.

Hükmî şahıslar lehine yapılan ölüme bağlı tasarruflara konulan bu nevi kayıtlar devamlı bir karakteri haizdirler. Meselâ her sene on fakir çocuğu okutması maksadiyle Kızılaya 100 bin lira değerindeki apartmanını vasiyet edersem ortada vakfa benzer bir durum husule gelir. Kızılay her sene bu edayı ifa etmek mecburiyetindedir. Bu mekanizma âdetâ hakiki bir vakıfa olduğu gibi bir daimilik arzeder. Yalnız hükmî şahsiyeti haiz değildir. Hukuken bu gayeye hasredilmiş olan mamelek alâkalı hükmî şahsın mamelekine girmiştir. Fakat buna mukabil o hükmî şahıs bu gaye için devamlı edalarda bulunmak mecburiyetindedir. İşte hukuk edebiyatında bu müesseseye (Fiduziarische Stiftung) = itimada müstenit tesis veya (unselbständige Stiftung) = gayri müstakil tesis denir¹⁸.

Fikrimize göre Dil ve Tarih Kurumları böyle bir tesisin lehtarlarından başka bir şey değildirler.

D) İş Bankasının hukukî durumu :

“ Nukut ve hisse senetleri şimdiki gibi İş Bankası tarafından nemalandırılacak, ” cümlesinin mânası nedir ?

a. Banka yönünden bu kaydın mânası, onun sadece bir vasiyeti tenfiz memuru olmasından ibarettir. Filvaki hükmî bir şahsın da vasiyeti tenfiz memuru olarak tayinine bir mani yoktur¹⁹. Fakat Banka mahdut salâhiyetli bir tenfiz memurudur. Zira, vazifesi sadece *nemalandırma* muamelesine inhisar etmekte bunu tazammun etmiyen tasarruflar onun

(18) Escher Art 482 N 14, Tuor Art 493 N II, Egger Art 80 N 2, 3, Oser/Schönenberger Art 245 N 12, Stifel s. 128, Herzer 50, Schultze 32, BGE. 11. s. 241, BGE. 46.II.227; Staudinger Bd. I. s. 362; RG. 105. 308; Şart ve mükellefiyet hakkındaki etüdümüz. §. 4. II. s. 496.

(19) Escher Art 517 N 4 Tuor 514 N 4, Schreiber s. 19.

salâhiyeti dışında kalmaktadır²⁰. Saniyen, Atatürk hayatta iken banka nasıl bir nemalandırma muamelesinde bulunuyorsa şimdi de aynı yetkilere sahiptir Atatürk hayatta iken yapamadığı muameleleri şimdi de yapamaz. Zira vasiyetnamede “ şimdiki gibi ” tâbiriyle Atatürk bankanın salâhiyeti hudutlarını tayin eylemiş bulunmaktadır. Bu hudutları aşan tasarrufları, ancak mâlik olan parti yapabilir. Fakat, bu hükmün diğer bir mânası da bu malların bankada durması ve Partinin diğer mallarıyla karıştırılmaması mânasına gelir. Banka bu mallar hakkında ayrı bir muhasebe tutmak mecburiyetindedir. Hukuken bu kıymetler Partinin mülkiyetinde bulunmakla beraber hususî bir mamelek (= Sonder-vermögen) denir²¹. Buna rağmen bu mamelek de Partinin malı olduğu için icabında alacaklılar tarafından haciz konulabilir²².

b. Bu kaydın parti bakımından mânası ise ona bir mükellefiyet borcu tahmin eylemekten ibarettir. Parti, bankanın yukarıdaki ölçüdeki muamelelerine tahammül etmek ve mezkûr kıymetleri kendi mallarıyla karıştırmamak mükellefiyetindedir.

III — Vasiyet şarta tâbi bir tevcih midir ?

1. Birinci fıkrada “ Halk Partisine aşağıdaki şartlarla terk ve vasiyet ediyorum, denmektedir. “ Şartlarla ” kelimesi borçlar hukuku anlamında bir şartı mı ifade ediyor ? Yâni Atatürk yapmış olduğu tevcihi tadât eylemiş olduğumuz külfetlerin yerine getirilmesi şartına mı, muallak kılmıştır ? Eğer böyle ise ortada partinin keyfine tabi infisahı bir şart mevcut olacaktır. Mezkûr külfetlerin yerine getirilmesinden ibaret bulunan bu infisahı şart tahakkuk eder etmez, Parti otomatik surette musaleh olmaktan ve binnetice malların maliki olmaktan çıkacak mıdır? Muris tarafından kullanılan şart tâbirinin teknik mânada kullanılmamış olduğu muhakkaktır. Çünkü Atatürk 1-6 maddelerde mevzu bahis kimselere tevcihlerde bulunmayı behemehal arzu eylemiştir. Bunu Partinin keyfine muallâk kılmamıştır Zira Parti, Atatürk'ün vefatı zamanında vasiyeti reddedebilirdi. Bunun neticesi de — şart tâbiri teknik mânada

(20) Escher Art 518 N 1, Tuor Art 518 N 3, 37, Schreiber s. 22, BGE 66.III.66.

(21) Schultze 33.

(22) Egger Art 80 N 3, Jaeger (1911) Art 197 N 4. C, Jaeger-Deniker (1945) Art 197 N 4 c a, Oser/Schö. Art 17 N 24, v. Tuhr/Siegwart Bd. I. 196, Amman s. 134, BGE 39.II.809. Buna mukabil Alman doktrinine göre mutemedin iflâsında, bu hususî mamelekten onun alacaklıları hak iddia edemezler: Staudinger Bd. I. s. 362/363, Alman Yargıtayı Kararı RG. 45.84, 91.14, 79. 121.

kullanılmış olsaydı — diğer vasiyetname lehtarlarının hiç bir hak iktisap etmemeleri intaç ederdi. Halbuki Atatürk'ün bu kimselere tevcihlerde bulunmak arzusu kat'îdir. O halde buradaki “ şart ” tâbiri “ kayıt ” veya “ külfet ” karşılığı mânasında kullanılmıştır.

2. Partiye yapılan tevcih şartsız olmakla beraber 2, 5, 6 numara tahtında zikredilen lehtarlara yapılan tevcihler şarta tâbidir²³. Şöyle ki: yapılacak edalar İş Bankasındaki kıymetlerin *nemasından* olacak ve miktarları da bu nemanın hacmine göre ayarlanacaktır. 2, 3, 4, ilâ 5 numrada sözü geçen musalehlere yapılacak edalardan başka geride birşey kalmırsa, bakiye Kurumlara verilecektir. Eğer bankadaki hesabın iradı her hangi bir sebeple azalır ve meselâ bir sene hiç nema vermezse o sene için bu kimsler hiç bir şey alamıyacaklardır. Çünkü vasiyet edilen malın Halk Partisinin diğer mallarına karışmaması ve yapılacak tediyelerin buradan icrası şart edilmiştir. Bu itibarla Parti bu edaları kendi şahsî mamelekinden yapmak mecburiyetinde değildir. Hakikati halde borçlu olan mamelek bankadaki *hususî mamelektir*. Herhangi bir sebeple ou mamelek bir sene zarfında nema vermezse tediyeler ana sermayeden de yapılamıyacağından bu neticeye lehtarlar katlanmak zorundadırlar.

Hülâsa :

1. Atatürk Halk Partisine bir *mal vasiyetinde* bulunmuştur.
2. Bu vasiyet neticesinde parti bu malların malikidir.
3. Bu vasiyet 2 nci dereceden vasiyet ve mükellefiyetlerle mahmuldür.

İşte 14.12.1953 tarih ve 6195 numaralı kanunun neşri anına kadar hukukî durum bundan ibarettir.

IV — 6195 numaralı kanunun ihdas etmiş olduğu durum :

1) Her ferdin bir mameleki vardır. Bu mâmelekde bir aktif ve bir pasif vardır. Mallar, alacaklar, haklar aktif ; borç ve mükellefiyetler de pasif kısmı teşkil eder. Şimdi bu bilgiyi göz önünde tutmak suretiyle kanunun şu ibaresini birlikte okuyalım :

“... mezkûr partinin bu kanunun meriyete girdiği tarihte de malik olduğu bütün menkul ve gayri menkul mallarla para, haklar ve alacaklar vesair kıymetler hazine mülkiyetine intikal eder ”.

(23) Escher Art 482 N 1-5, Tuor Art 482 N 2-5

Bu suretle kanunun meriyeti tarihi olan 16.XII1953 günü mâmelekinin aktifini teşkil eden kabili tasavvur bütün kıymetler, kendiliğinden, hazinenin mülkiyetine intikal etmiştir. Bu meyanda Atatürk tarafından partiye vasiyet edilmek suretiyle, onun mülkiyetine vaktiyle intikal etmiş bulunan bankadaki kıymetlerle varsa diğer menkul ve gayri menkuller devlete intikal etmiştir. Böylelikle partinin mezkûr tarihteki aktifi sıfıra düşmüştür. Buna mukabil, mâmelekinn pasif kısmında hiç bir tahavvül vücuda gelmemiştir. Bu pasifin içerisinde Atatürk tarafından vasiyet münasebetiyle partiye tahmil edilmiş bulunan ikinci derecedeki vasiyet borçlarıyla mükellefiyet borçları da mevki almaktadır. Bir kimse bir diğerine 100.000 lira vasiyet etse ve fakat bunu yaparken musaehe bir üçüncü şahsa verilmek üzere 10.000 liralık ve ikinci dereceden bir vasiyet borcu tahmil etse ve fakat sonradan 100.000 lirayı alan birinci musaleyh, herhangi bir sebeple bu kıymeti mâmelekinden çıkarsa, yine kendisine mûris tarafından tahmil edilmiş olan ikinci derecedeki 10.000 liralık vasiyeti yerine getirmek mecburiyetindedir ; verilmiş olan 100.000 liranın elinden çıkmış olduğunu ileri sürerek vasiyeti yerine getirmekten imtina edemez. İşte Halk Partisi, Atatürk tarafından kendisine vasiyet edilen ve mâmelekinin aktifi arasında bulunan kıymetlerin şu veya bu sebeple kaybedilmiş olması dolayısıyla, kendisine tahmil edilmiş olan vasiyet ve mükellefiyet borçlarının ifasından imtina edemez. Çünkü, bu vasiyet münasebetiyle kendisine tahmil edilmiş olan yükler, Atatürk tarafından vasiyet edilmiş olan mallardan ayrılmış ve kendi şahsî borçları haline gelmiştir. Prensip itibariyle, partinin herhangi alelâde bir borcu ile Atatürk'ün kendisine tahmil etmiş olduğu bu borçlar arasında hukuken hiç bir fark yoktur. Bir kimsenin bir an için mâmelekinin aktifinin sıfıra düşmüş olması, pasifindeki borçlarından kurtulmasını tazammun etmez. Parti yaşamaktadır Kanunun meriyeti anından itibaren kaybetmiş olduğu mâmelek yerine yenisini iktisap etmektedir. Binaenaleyh, mâmelekinin aktifi yeniden bir muhtevaya malik olmaktadır. O halde Parti bu vasiyet ve mükellefiyetlerin borçlusu olmakta hâlâ devam ediyor mu ? Yeni iktisaplarıyla Atatürk'ün tahmil etmiş olduğu yükleri yerine getirmek mecburiyetinde midir ? Hayır. Çünkü evvelce de işaret olunduğu gibi, partiye tahmil olunan borçların muhtevasını tayin eden ve İş Bankası tarafından tedvir edilen malların iradidir. Kanunun meriyete girmesi aniyle İş Bankasındaki bu hususî mâmelek sıfıra düşmüştür. Sıfırın iradı da sıfırdır. Parti, ancak Atatürk tarafından kendisine teberru edilen ve kendi şahsî mâmelekine *karışmamış* bulunan malların iradı dolayısıyla ve o nispette mesuldür. Bu teberru edilen mal, daimî olarak irat getirmez bir hale geldiği için, partinin borcu da sukut etmiş bulunmaktadır. Eğer

Atatürk bu malların hususî bir mâmelek şeklinde muhafaza ve idaresini emretmemiş bulunsaydı, bu mallar partinin diğer mallanna fiilen karşacak ve bunların iradiyle alâkalı olmaksızın, kendi şahsî mâmelekiyle vasiyet ve mükellefiyet borçlarını yerine getirmek mecburiyetinde kalacaktı. Partinin borcu infisahî şarta bağlı²⁴ bir borçtur. Eğer Bankadaki kıymetler irat getirmezse borç sukut eder. Ve nitekim bu şart tahakkuk etmiştir. Parti de borcundan kurtulmuştur.

Hazineye intikal eden partinin mâmelekinin sadece aktif kısmıdır. Pasif kısmı olduğu gibi yerinde durmaktadır. O halde vasiyetname ile partiye tahmil edilmiş olan borçlar hazineye de intikal etmiş değildir. Nitekim C. H. P. tarafından kanunun neşrinden önce tertip edilip bu kanunun ihdas ettiği imkânsızlık dolayısıyla tahakkuk edemeyen Balo ve Piyangolar dolayısıyla 11.I.1954 tarihli yeni Ulus gazetesinde intişar eden Maliye Bakanlığının görüşü de mütalâamızı tamamiyle teyid eder mahiyettedir.

Maliye Bakanlığından bildirilmiştir :

“ Gazetenizin 30 aralık 953 gün ve sayılı nüshasının birinci sahi-fesinin beşinci sütununda (C.H.P. İl İdare Kurulunun tebliği) başlıklı yazıda, tertiplenmiş olan eşya piyangosunun satışına ve balonun davetiye bedellerine 6195 sayılı kanunla el konulduğundan satışın devamına, çekilişin yapılmasına ve balonun icrasına imkân olmadığı bildirilerek piyango bileti satın almış olanların Maliyeye müracaatları ve balo hakkında itirazda bulunulduğundan neticenin ayrıca bildirileceği ilâve olunmaktadır.

6195 sayılı kanunla, C. H. P. nin, bu kanunun meriyete girdiği tarihte malik olduğu bircümle menkul ve gayrimenkul mallarla para, hak ve alacakların vesair kıymetlerin hazineye intikal ettiği hükme bağlanmış, bu *mevcudatın iktisap suretleri ve menşeleri itibariyle bir tefrik yapılmamıştır.*

Bu itibarla, kanunun meriyete girdiği tarihe kadar, eşya piyangosu bileti satışından veyahut balo davetiyesi mukabilinde vaki teberrulardan mütehasıl paralar da hazineye intikal eylemiştir. Satılmayan piyango biletleri ile tevzi edilmeyen balo davetiyeleri C. H. P. ye ait bulunmaktadır.

Kanun, usulüne ve mevzuata uygun olarak tertip edilen piyango

(24) Escher Art 482 N 6, Tuor Art 482 N 3.

ve toplantılara mani bir hükmü ihtiva eylemediği gibi Vekâletimizce de kanun hükümlerine aykırı bir tedbir ittihaz olunmamıştır. Piyangonun ve ya balonun yapılup yapılmaması hususunda parti tarafından alınan karar ile bu knunun ve vekâletimizin herhangi bir suretle alâkası yoktur.

Binnetice, *parti ; sattığı biletlerden dolayı biletleri alanlara karşı muhatap olduğu gibi balonun ve piyangonun zamanında veya herhangi bir tarihte yapılması hususunun takdiri de kendisine aittir. "*

Kıymetlerin hazineye bilâkaydüşart intikal ettirilmiş bulunmasına, ve haklarında ne bir hususî bir masraf kanunu ve ne de bütçede ödenek derpiş edilmemiş olmasına göre hazinenin muvazenei umumiyeden lehtarlarla tediyelerde bulunmasına intizar olunamaz.

2) O halde bu lehtarların hakları ne olacaktır ?

Haddizatında, müspet hukuk bakımından doğru olan yukardaki mütalâalarımız, bugünün hukuk ihtiyaçlarına uyar mahiyette değildir. Bunun için âdil bir hukuk nizamı bir çare bulmak mecburiyetindedir ve kanaatimize göre, böyle bir çare de vardır. Bu husustaki tezimizi daha sarîh ve daha kuvvetle izah ve ifade edebilmek için, hâdisemize benzer bir ihtilâf dolayısıyla İsviçre Federal mahkemesinden sâdir olmuş bulunan bir kararı aynen zikretmek istiyorum : Hâdisi şundan ibarettir : Mûris (A), (B) ye bir intifa hakkı vasiyet eylemiştir. (B), (A)nın ilk zevcinden doğmuş bir kızıdır. Vasiyetname şöyle bir kaydı ihtiva eder. " Kocanın kızı (B) ından doğmuş ve doğacak olan çocukların imkân derecesinde bakımı ve en güzel bir surette terbiyesi mallarımdan sağlanacaktır ". Mûris, (B) nin kocasının tesiri altında intifa hakkını iyi idare edemeyeceği kanaatindedir. Bunun için bu malların idaresini tayin eylemekte olduğu bir vasiyeti tenfiz memuruna tevdi eylemiştir. Böylelikle vasiyet edilen mallar Musaleyh'in mallarına karışmamaktadır. (B) sonradan iflâs eylemiştir Alacaklıları tarafından yapılan tkip neticesinde vasiyet edilen intifa hakkı da haciz edilmiştir. İntifa hakkının tamamen haczi çocukların nef'ine konmuş olan kayıttan istifade edilmemesini intaç edecektir. Federal Mahkeme, vermiş olduğu kararla, vaki haczin çocukların lehine müesses bulunan kaydı ihlâl edemeyeceğine hükmeylemiştir. Mezkûr mahkeme, mûrisin bu kayıtla bir gaye takip edildiğini, bunun ise teknik mânada bir *mükellefiyet* olduğunu söylemiştir. İşte, bu mükellefiyetin icrası için icabedecek olan intifa hakkının, musaleyhin mâmeleki dışında kaldığına ve bu itibarla intifa hakkının buna tekabül eden kısmı kadarının, (B) nin alacaklıları tarafından haciz olunamayacağına karar vermiş ve demiştir ki :

“... Bir mükellefiyetle mahmul dahi olsa, bir vasiyet alacağı kabili hacizdir ; ve cebri icra yoluyla paraya çevrilebilir. Bununla beraber, mürisin arzularını yerine getirmekle mükellef olan varisler ve hattâ vasiyeti tenfiz memuru mükellefiyetin ifası için zarurî olduğu nispette, o malı kendisine ihale edilene vermekten veya böyle bir alacak hakkı kendisine devredilmiş olan kimseye ödemekten imtina debilir. Bununla beraber, mükellefiyet müstefidi, varislerin veya tenfiz memurunun harekete geçmesine intizar etmek mecburiyetinde de değildir. Müstefidin bizzat kendisi, hakkının siyanet edilmesini talep edebilir. Diğer taraftan, mükellefiyet müstefidi, ne icra yoluyla takip edilebilecek bir alacağa ve ne de bir istihkak dâvası yoluyla kullanılacak ve vasiyet olunan mal üzerinde aynı bir hakka mâliktir. Bir mükellefiyet müstefidi, mükellefiyet borçlusu olan, musalehin borcunu yerine getirmesini talep ve icabında ifanın cebren yapılmasını isteyebilir. Bundan dolayıdır ki, Kanton Mahkemesinin, borçlunun çocuklarından bahsederken, bunların sadece haczi mezubahs intifa hakkı *müstefidi* olduklarını ve burada, kabili dermeyan hiç bir hakka sahip bulunmadıklarını söylemesi doğru değildir. Takip olunan borçlu kadının, intifa hakkı gelirini, evveleminde, bu çocukların terbiyesine tahsis eylemek mecburiyetinde olduğu kabul olunursa, aynı icra yoluyla, o, (anne) bu şekilde hareket eylemeğe icbar olunabilir Federal İcra Kanunu hükümlerinin tatbiki, vasiyet edilen intifa hakkının, ona mahmul bulunan mükellefiyet nazara alınmadan, haciz ve satılmasını icap ve intaç eyliyecektir. Fakat, bu şekilde bir borç için yapılan takip usulüyle bir mükellefiyetin yerine getirilmesini istihdaf eden takip usulü arasında bir ihtilâf ve bir çatışma husule gelmektedir. Fakat umumî menfaat ise böyle bir çatışmanın önlenmesini âmir bulunmaktadır. Haczi mevzuubahs intifa hakkının kabili haciz kısmının tespiti esnasında — müstefit, vasiyeti tenfiz memuru ve hattâ bizzat musaleyhin talebi üzerine — mükellefiyetin yerine getirilmesi için lâzımgelen değeri musaleyhin tasarrufu haricine çıkarmak, diğer bir ifade ile *sanki bu kısım kendisine ait değilmiş gibi hareket olunmak icabedecektir*. Mükellefiyetin yerine getirilmesini mümkün kılacak nispette mezkûr intifa hakkı kabili haciz bir hak değil midir²⁵. ”

Görülüyor ki, Federal Mahkeme, aynen bizim yukarıda yaptığımız hukuki konstrüksiyonu yaptıktan, yani mükellefiyet münasebetiyle tevcih edilmiş olan malın musaleyhin mâmelekine girdiğini ve bu itibarla, mükelle-

(25) BGE. 66.III.66 (JdT 1941 II. 35), Alman doktrin ve içtihatları bu bakımdan daha ileri gitmektedirler. Studinger Bd. I. s. 362, Ammann s. 136, Schultze s. 34, Bilhassa RG. 105, 308.

lefiyet borcundan da musaleyhin şahsen mesul bulunduğunu, prensip itibariyle vazeyledikten sonra, bilhassa vasiyet edilen malın musaleyhin mâmelekine filen karışmamış bulunduğu ahvalde, mükellefiyet borçlusunun mallarını, normal alacaklıları tarafından haczi sırasında, vasiyet edilen malın da birlikte haczedilmesini adalete kabili telif görmemekte ve bu bakımdan kanunda bir tenakuz ve bir boşluk olduğunu, bundan da içtinap edilmesi lâzımgeldiğini ifade eylemektedir. Bu boşluğu da tereddütsüz bir şekilde âmme menfaati adına, mükellefiyet müessesesi lehine doldurmaktadır.

Medenî Kanunumuzun ana memleketi olan İsviçre Temyiz Mahkemesi, üzerinde durduğumuz meselenin hemen hemen aynı olan bu hâdisede, böyle içtihat eylemiştir. Bu mahkemenin, garp hukuk âleminde büyük bir otoritesi vardır. Temyiz Mahkememiz, sayısız kararlarında bu mahkemenin içtihadını benimsemiştir. Keza bu mahkemenin Türk Hukuk doktrini üzerindeki nüfuzu büyüktür. Daima müvazeneli, makul görüş ve içtihatlarıyla İsviçre Medenî Kanununa anlayışlı ve ihtiyaçlara uygun merhaleler katettirmiştir. Medenî Kanunumuzun “ hâkim ilmi içtihatlarından faydalanır ” şeklindeki vecizesine dayanarak, Federal Mahkemenin mezkûr içtihadını benimsemek ve böylece C. H. P. mallarının hazineye intikalinde Atatürk tarafından vasiyet suretiyle verilmiş olup İş Bankasında el sürülmemiş bir halde bulunan kıymetlerin bu intikal şumulüne sokulmaması ve hiç değilse, mevzuubahis mükellefiyetlerin ifasını sağlayacak kadar olan kısmını bundan hariç tutmak muvafık olacaktır. Esasen bu malların da hazineye intikali ona zerre kadar bir menfaat sağlamıyacaktır. Zira, malların iradi devamlı ve daimî bir gaye için, vakfedilmiş bulunmaktadır. Parti olsun, hazine olsun bu mallara sahip olan kimsenin hakkı, hakikatte, bir kuru mülkiyet malikinin hakkından dahi defalarca zayıftır. Bir kuru mülkiyet maliki ergeç ve nihayet intifa hakkı sahibinin vefatıyla tam mülkiyete sahip olacaktır. Halbuki, Bankadaki servetin nemasının tamamı birkaç faninin vefatından sonra, vasiyetname muhtevası gereğince, Dil ve Tarih Kurumlarına tahsis edilecektir. Mezkûr Kurumlar, hükmi şahsiyeti haiz kimseler olmaları itibariyle, daimî karakteri haizdirler. Bu Kurumların asırlarca yaşayabileceği ihtimal harici değildir. Hattâ sayanı temennidir. Binaenaleyh, mevzuubahis emvalin mâliki olan kimseler, mâlik gözükmelerine rağmen onun intifaidan belki asırlarca faydalanacak değildir. Bir iktisatçı olarak düşünülürse, böyle bir mülkün bu andaki mâmeleki değeri, ancak sıfır olabilir. Bu itibarla, bu servetin olduğu gibi Halk Partisinin mâmelekinde kalması, onun için, bir zenginlik tevhit edecek değil-

dir. Bu tarzı hallin neticesi, Bankadaki menkulleri arasındaki birkaç hisse senedinin sahibi parti görünecek ve belki de bu sıfatla mezkûr şirketin umumi heyetine iştirâk edecektir. Fakat, buna mukabîl, bu tarzı hal, müvacehesinde bulunduğumuz fevkalâde bir durum karşısında dahi Atatürk gibi milli bir simanın vasiyetnamesini ayakta tutacak ve diğer yandan da ölüme bağı tasarruflara olan saygı sarsılmıyacaktır. İşte Mliye Vekilinin 17.XII.1953 tarihinde Anadolu Ajansına yapılan beyanatını biz şu mânada anlıyoruz. Mezkûr beyanatta da belirtildiği gibi bu tarzı hal, Büyük Millet Meclisinin görüşü ve maksadına da uygun olsa gerektir.